

Türkiye’de Gecekondu Araştırmaları*

Gecekondu (Squatter) Research in Turkey

Arş. Gör. Muhammed Salim DANIŞ¹, Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ²

Öz

Toplumsal yaşam üzerindeki önemli etkisi nedeniyle kent, sosyal bilimciler tarafından önemli bir çalışma konusu olarak görülmektedir. Türkiye’de de Cumhuriyet öncesinden günümüze kadar kent üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların önemli bir bölümü ise gecekondu üzerinedir. 1950’lerden sonra Türkiye’de yaşanan göçler sonucunda ortaya çıkan konut sorunu, gecekondu olgusunu ortaya çıkarmış ve gecekonduyla birlikte Türkiye’de özellikle büyük kentlerde bir değişim başlamıştır. Ucuz ve hızlı konut yapımı olarak ortaya çıkan gecekondu, köyden kente göçen aileler için bir çözüm yolu olarak görülmüş ve sanayileşmenin yaşandığı şehirlerde sayıları hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Gecekonduların ortaya çıkışı ve artış göstermesi ise sosyal bilimciler başta olmak üzere birçok bilim alanının inceleme konusu haline gelmiştir. Gecekonduyun ne olduğu, neden yapıldığı, gecekonduların kim oldukları, köylü mü kentli mi oldukları, aile yapılarının nasıl olduğu ve gecekonduyla nasıl baş edileceği gibi birçok sorun ekseninde çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışma, 1950’lerde ortaya çıkmaya başlayan gecekondu üzerine yapılmış sosyolojik çalışmalara odaklanmaktadır. 1950’den, 2000’e kadar gecekondu üzerine yapılmış ve literatürde önemli yer edinmiş gecekondu çalışmalarına yer verilmekte ve bu dönemde yapılan araştırmaların genel niteliklerine değinilmektedir. Bu çalışmaların içerikleri, ortaya koydukları genel sonuçlar ele alınmaktadır. Aynı zamanda gecekondu çalışmalarının dönemsel olarak veya bakış açısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı, ele alınan konuların değişip değişmediği, değişti ise hangi faktörlerin etkili olduğu gibi sorulara da cevap aranmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, kent, gecekondu, varoş

Makale Türü: Derleme

Abstract

Urbanization has been considered as a remarkable research field by the social scientists due to its influence on social life. In Turkey, several researches have been conducted on urbanization from pre-Republican period to the present as well. A considerable part of these research has been on the gecekondu (squatter). The problem of household emerging because of migrations after 1950s in Turkey has caused the gecekondu phenomenon and started a change especially within the major cities. The gecekondu arising as cheap and quick house construction have been regarded as a way of solution for those who migrated from rural to urban areas and their number have swiftly increased in the cities where the industrialization emerged. The emergence and rise of the gecekondu have become an investigation area for many sciences, notably for social sciences. It has been searched for what the gecekondu are and why they are constructed; who are residents, villagers or town-dwellers; how are their family structure and how can gecekondu problem be dealt with. This study focuses on the sociological studies on gecekondu since 1950s. It includes significant gecekondu studies in the literature from 1950 to 2000 and refers to the common characteristics of them. Their contents and general conclusions have been discussed. Also, this research looks for an answer about whether the gecekondu researches may vary based on periodical patterns or different point of views; whether the present issues may differ or not, if it does, what factors influence the difference.

*Bu çalışma yazım aşamasında olan “1980 Sonrası Türkiye’de Sosyolojinin Gündemleri ve Oluşum Dinamikleri” isimli doktora tezinin bir bölümünün gözden geçirilmiş ve diğer kaynaklarla geliştirilmiş halinden türetilmiştir.

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, m.salimdanis@gmail.com.

²Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, mkarakas@aku.edu.tr.

Keywords: Turkey, city, gecekondu (squatter), suburbs

Paper Type: Review

Giriş

Kent, sosyolojiden ekonomiye, mimariden arkeolojiye, antropolojiden etnografyaya, coğrafyadan tarihe birçok disiplinin ortak konusu olmuş, her disiplin kendisini ilgilendiren yönleriyle kenti anlamaya ve tanımlamaya çalışmıştır. Ancak sosyolojinin kente olan ilgisi diğer disiplinlere göre daha farklı ve yoğun olmuştur. Çünkü kent, bütün farklı kültürlerde ve tarihsel dönemlerde, toplumsal yaşamın çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır (Karakaş, 2001, s. 122). Türkiye’de kent konusunda ilginin temelleri Cumhuriyet’in kuruluş yıllarına dayanmaktadır. Bu dönemde yapılan kent planlaması çalışmaları, “asri kent” yaratma nosyonundan hareketle şekillenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren toplumsal kontrolün bir parçası olarak görülen kent planlaması, bu dönemlerde İstanbul, İzmir, Erzurum, Trabzon gibi şehirlerin planlanmasıyla gündeme gelmiştir. Fakat bu dönemdeki şehir planlaması sosyolojiden çok mimari alanın içinde teknik bir konu olarak algılanmıştır (Yaman ve Akyurt, 2012, s. 180-181). Cumhuriyet dönemi kent anlayışı, nüfus oranlarındaki artışlara paralel olarak bazı kamu binalarının inşası ve soyut plan taslakları düzeyinde kalmıştır. Şehir planlamalarının yüksek miktarda olmasının bir nedeni de 1930-1935 yılları arasında çıkarılan Belediyeler kanunuyla birlikte, demografik açıdan belirli bir ölçeğin üzerindeki şehirler için şehir planlaması yapılmasının zorunlu hale getirilmesidir (Arlı, 2005, s. 292-293). Batılılaşma hedefleri ekseninde yapılan planlı büyüme öngörüsü, İstanbul’un tanıştığı gecekonduyla alt üst olmuştur (Şatıroğlu, 2011, s. 348). Gecekondu olgusu, büyükşehirlerde artan sanayileşme, köy nüfusunda yaşanan artış ve bu artışın sonucunda yaşanan köyden kente doğru göçlerle ortaya çıkmıştır. 1950 öncesi dönemde belirgin olmayan bir şekilde ilerleyen gecekondu olgusu, 1950’lerle birlikte artış göstermiş ve çok uzun bir süre Türkiye’nin gündeminde önemli bir yer edinmiştir. Gecekondu olgusu, 1950’li yılların başından itibaren birçok alanın çalışma konuları içinde kendisine yer bulmuş ve bu kapsamda şehir çalışmalarının içerisinde sosyoloji alanında da ilgi görmeye başlamıştır.

1950–1960 yılları arasında yapılan şehirleşme çalışmaları, Cumhuriyet dönemindeki ilk ciddi şehirleşme dalgasının yaşandığı dönemdeki sorunların teşhisi ve planlama süreçleri aracılığıyla çözüm arayışlarının bir parçası olarak görülebilmektedir. Hükümet politikaları aracılığıyla yoğun bir popülizmin dayatıldığı bu yıllarda, denetimsiz bir yapı gelişimine göz yumulmuş, enformel şehirleşme süreçleri üstü örtülü bir şekilde teşvik edilmiştir. Bu durum sonraki yıllarda, gecekondulaşma sefaletinin oluşumunun ve yeniden üretiminin içinden çıkılmaz, kronik bir hal almasına sebep olmuştur (Arlı, 2005, s. 297). Bu dönemde sanayi kentlerinin kuruluşu, köy nüfusundaki artış ve artışla birlikte kırdan kente doğru gerçekleşen göç dalgası konut sorununu oluşturmuştur. Ortaya çıkan bu sorun gecekondulaşmayı tetiklemiş ve gecekondulaşma ise şehirde bir takım değişim ve gelişmelere neden olmuştur. Söz konusu gelişmelerle birlikte bu dönem kent çalışmaları nüfus hareketleri, kırdan kente göç ve gecekondulaşma üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar, ağırlıklı olarak gecekondu üzerine tespit, genel görünüm (gecekondu yapısı, gecekondu ailesi, kültürel yapı, altyapı sorunları vb.) ve çözüm önerilerini içermektedir.

Kent tarihinin farklı dönemlerinde yaşanan gelişmeler kent mekânının; sadece kitleler için yaşanan, çatışılan ve her türlü mücadelenin gerçekleştirildiği bir sahne olmadığını aynı zamanda yeni bir kültürel atmosferin, kentselliğin ve kimlik ifade etmenin önemli bir zemini olduğunu da göstermektedir (Karakaş, 2019, s. 37). Gecekondu da kent mekânı içerisinde yaşam alanları olmasının yanı sıra, mücadelelerin gerçekleştiği, çatışmaların yaşandığı, kent içinde farklı kültürel atmosferleri ve kimlikleri taşıyan, alışılmışın dışında bir kentsellik sunarak farklı bir toplumsal dünyanın temsili olarak Türkiye’de ön plana çıkmıştır. Kentin içinde

görülen bu farklılık, Türkiye’de sosyoloji alanında birçok başlıkla ilişkili olarak çalışma konusu olmuştur. Bu makale, başlangıcından 2000’li yıllara kadar Türkiye’de gecekondular üzerine yapılan çalışmaları ele almayı, çalışmaların genel anlamda inceleme konularını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda Türkiye’de yapılan gecekondular çalışmalarının dönemsel olarak veya bakış açısına göre farklılaşmış farklılaşmadığı, ele alınan konuların değişip değişmediği, değişti ise hangi faktörlerin etkili olduğu gibi sorulara da cevap aranmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Sencer Ayata, Ayşe Güneş-Ayata, İlhan Tekeli, Charles W.M. Hart, Kemal Kartal, Sema Erder, Mübeccel B. Kıray, İbrahim Öğretmen, Cevat Geray, İbrahim Yasa, Ayda Yörük, Turhan Yörük, Kemal Karpat, Tahire Erman, Birsen Gökçe gibi birçok ismin ön plana çıkan gecekondular üzerine yaptıkları çalışmalarından bazıları seçilerek incelenecektir.

1. Türkiye’de Gecekondular Araştırmaları

Türkiye’de gecekondular üzerine ilk yazılar, Hilmi Ziya Ülken’in 1949 yılında kaleme aldığı “Türkiye’de İç Göçler”, “Türkiye’de İş Göçleri I-II”, Köyden Şehre Göç, “Gecekondular ve Kooperatifçilik” isimli çalışmaları (Vergili, 2008, s. 606) ve Ülken’le eş zamanlı olan Ekmel Zadi’ın “İstanbul’da Mesken Mes’eleleri ve Gecekondular” (1949) isimli çalışması olduğu görülmektedir. Ekmel Zadi, çalışmasında İstanbul’da yaşanan mesken sorununu ve bu sorunun sonucunda ortaya çıkan gecekondular ele almıştır. Teknik bakımdan kötü yapıya sahip ve hukuki anlamda kanun dışı olarak gecekondular tarif eden Zadi, ilk gecekonduların yapımının, İstanbul’da 1947 yılında başladığını ve hızla artış gösterdiğini belirtmektedir. Gecekondular yapısal, hukuki ve ekonomik anlamda inceleyen Ekmel Zadi’ye göre, gecekondular sorununu çözmek için mülkiyet hakkının ve ikamet mahallerinin kanunlaştırılması ve meşrulaştırılması gerekmektedir.

İhtisas tezi olarak hazırlanan ve yayımlanan İbrahim Öğretmen’in “Ankara’da 158 Gecekondular Hakkında Monografi” (1957) isimli eserinde, büyük şehirlerde “mesken buhranı” veya “mesken darlığı” olarak adlandırılan sorunun bir sonucu olarak ortaya çıkan gecekondular meselesi ele alınmıştır. Prof. Dr. Fehmi Yavuz’un önsözünde yayımlanan çalışmada, gecekonduların kuruluş sebepleri açıklanmış ve araştırmaya konu olan Cebeci semtinin hukuk fakültesi ve siyasal bilgiler fakültesi arasındaki gecekonduların tarihçesi, krokisi gibi bilgiler yer verilmiştir. Bu muhitte yer alan 158 gecekondular sakiniyle yaptığı monografilerde Öğretmen, gecekonduların çoğunluğunun 1948–1952 yılları arasında yapıldığını, evlerinin büyük kısmının taş ve kerpiçten olduğunu ve gecekondular sakinlerinin büyük çoğunluğunun kiracı olduğunu ifade etmiştir. Çıkarılan kanunlara ve alınmak istenen tedbirlere rağmen önlenemeyen gecekondular konusunu ele almış olan İbrahim Öğretmen’in çalışması, gecekondular üzerine başlangıç teşkil edecek bir çalışma olarak değerlendirilmektedir (Geray, 1957, s. 181 – 186).

Gecekondular üzerine ortaya çıkan ilk çalışmalarda gecekondular, mesken darlığı, mesken buhranı veya sorunu olarak ele alınmıştır. Bu dönemde ortaya konulan ilk çalışmalar gecekonduların ne olduğu, neden ve nasıl ortaya çıktığı gibi soruları ele almakla birlikte gecekonduların yapısal durumlarını da ele almıştır. Bu çalışmalar aynı zamanda gecekondular yapımının önlenmesi üzerine çözüm önerileri sunmakta ve gecekonduların geçici bir yapı olduğunu savunmaktadır. Gecekondular üzerine yapılan çalışmalar, 1960 öncesi kısıtlı olmakla birlikte, gecekondular üzerine yapılan çalışmaların çeşitlenme süreci 1960 sonrasında yaşanmıştır.

İbrahim Yasa, “Ankara’nın Gecekondular Aileleri” (1966) isimli çalışmasında; Ankara’nın dört ilçesinde 916 hane ile mülakat çalışması yapmış, gecekondular ailesinin doğuş, oluşum, gelişim süreçlerini ve aile sorunlarını göstermeye çalışmıştır. Araştırmasını gecekondular konutu, şehre göç ve yerleşme süreci olarak üç grupta toplayan Yasa, gecekondular ailelerinin, şehir ailelerinin birtakım maddi ve manevi tutum ve alışkanlıklarını benimsediği halde köyün değer ve alışkanlıklarının bir kısmını da koruduğunu ifade etmektedir. İşgücünün değişmesi ve çeşitlenmesi, şehir koşulları ve toplumsal baskının etkisi gecekondular ailesini köy ailesinden uzaklaştırmış, şehir ailesine yakınlaştırarak daha etkin bir topluluk haline getirmiştir.

Gecekondu ailesi, genellikle ekonomik, toplumsal ve ruhsal açıdan ihtiyatlı ve kapalı bir tutum sergilemektedir. Aile içerisinde ataerkil özellik devam etmekte olsa da şehir koşullarıyla bu özelliği değişim göstermeye başlamıştır. Yasa’ya göre haberleşme, ulaşım araçlarının, basın ve baskı gruplarının etkileriyle aile içerisinde değer, davranış, alışkanlık, tecrübe, görüş, düşünüş ve zevklerde bireysel ayrımlar belirlemeye başlamıştır. Bu ayrımlar da ailenin eski bütünlük ve dayanışmasının sarsılmasına neden olmuştur. Fakat gecekondu ailelerinde, aile üyelerinin yaşantılarının büyük kısmının ortak bir çatı altında toplanması, gecekondu sıklık ve sınırlı olması bütünlük ve dayanışmanın korunmasında kuvvetlendirici rol oynamaktadır. Gecekondu ailelerinin, şehirdeki kültür öğelerini oldukları gibi değil, kendi ihtiyaç ve anlayışlarına göre kabul ettiklerini ifade eden Yasa, ailelerin kültürün maddi değerlerini, manevi değerlere oranla daha çabuk benimsediklerini ifade etmektedir. Gecekondu ailelerinin yaşam kalitelerinin köye oranla yükseldiğini ve kendilerinin üstünde daha varlıklı ailelerin var olduğunun bilincine ulaştığını belirten Yasa, gecekondu ailelerinin büyük kısmının, kendi üstlerindeki aile ve sınıfların bu düzeye alın terleriyle, hak ederek ulaşmadıkları düşüncesinde olduklarını belirtmektedir. Şehir ailelerine karşı olumsuz tutum ve duyguların kaynağı da bu fikirden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak İbrahim Yasa (1966, s. 226-236), gecekondu ailelerine ve topluluklarına şehrin geçiş yerlerinde, geçiş halinde topluluklar olarak bakmak ve bu düşünceyle gerekli eylem ve tedbirlerde bulunmak gerektiğini ifade etmektedir.

Ayda Yörükân ve Turhan Yörükân gecekondulaşma özelinde kentleşme süreçleri üzerine çalışmalar yapan sosyologlardır. İmar ve İskan Bakanlığı bünyesindeki Mesken Müdürlüğü’ne bağlı Sosyal Araştırma Dairesinde çalışan Ayda ve Turhan Yörükân, 1962 - 1968 yılları arasında 13 büyük şehirde ampirik temelli geniş bir çalışma yürütmüşlerdir (Arlı, 2005, s. 299). Turhan Yörükân, “*Gecekondu ve Gecekondu bölgelerinin Sosyo-kültürel Özellikleri*” (1968) adlı çalışmada 1964 – 1965 yılında Ankara, İzmir ve Bursa’da 5133 hane ile görüşmüştür. Bu çalışmada gecekondu ve sosyo-kültürel özelliklerini, maddi kültür olarak gecekonduyu incelemiş ve slum’larla gecekondu karşılaştırmıştır. Yörükân, bozuk-düzen kurulumu, kötü iskân şartları, heterojenlik, düşük ekonomik seviyeli oluşuyla köhne olabilen ve kolayca köhneleşebilen şehrin çevresinde kurulu olması nedeniyle gecekondu slum’larla benzer olarak tanımlamıştır (Yörükân, 1968, s. 64). Yörükân gecekondu okur-yazarlığın düşük olduğunu, gecekondu bölgelerinin heterojen ve hareketli bir yapıda bulunduğunu ifade etmiştir. İşsizliğin, ölümlü hastalıkların, suç oranlarının gecekondu bölgelerinde yüksek olduğunu ifade eden Yörükân, bunların yanı sıra eğitim, boşanma ve cinsel suçların artışı da sorunlar arasında ifade etmiştir.

Kent ve gecekondu alanında birçok çalışması bulunan Cevat Geray, “*Gecekondu Sorununa Toplu Bir Bakış*” (1968) isimli makalesinde gecekondulaşmanın son 15-20 yıllık dönemde hızlanmaya ve yoğunlaşmaya başladığını belirtmektedir. Gecekondu doğuran nedenler, gecekondu üzerine yürütülen politikalar ve gecekondu kanununun özelliklerini inceleyen Geray, gecekondulaşmanın nedenlerini üç maddede sıralamıştır. Geray’a göre gecekondulaşmaya neden olan faktörler; şehirleşme ile şehirde yaşayan nüfusun artması, konut arzı problemi ve konut yatırımlarının lüks konutlara yoğunlaşmış olmasıdır. Gecekonduların fiziksel, ekonomik, toplumsal yapısı ve kamusal hizmet ve tesisler yönünden görünüşünü de ele alan Geray, gecekondu köy toplumundan şehir toplumuna geçiş düzeyinde bulunduğunu ve heterojen, kozmopolit, hareketli bir toplum özelliği taşıdığını ifade etmektedir. Bu nedenle Geray’a göre gecekondu ailelerini, geçiş halindeki topluluklar olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Charles W. M. Hart, “*Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*” (1969) isimli araştırmasında, 1962 yılında araştırmasını yaptığı ve bölgenin tamamının gecekondu olduğu gecekondu incelemiş, aynı zamanda 1963 yılında bir başka gecekondu bölgesi olan Gültepe araştırmasını yapmış ve bu iki bölgeyi karşılaştırmıştır. C. Hart’a göre, dünyanın her yerinde kırsal kesimin kente göçü sürecinde mesken problemleri yaşanmış ve Türkiye’de bu probleme bulunan yöntem gecekondu yapımı olmuştur. Gecekondu devamlı olarak Türkiye’de var olacaktır. Bu nedenle

gecekondu, Türklere has bir çözüm yolu olarak değerlendirilmeli ve bu bölgelerin problemlerinin (altyapı, yol, ulaşım, rüşvet sorunu vb.) çözümüne odaklanılmalıdır.

Şehir çalışmaları alanında saha çalışmalarının öncüleri arasında bulunan Z. Fahri Fındıkoğlu “*Erzurum Şehirleşmesi ve Gecekondu Problemi*” (1969) isimli çalışmasında 1965 sayımında gecekondu bulunan on şehirden biri olan Erzurum’un şehirleşmesine ve şehirleşmesini “bozan” gecekonduya değinmiştir. Şehrin tarihçesini, belediye gecekondu raporlarını, gazete haberlerini inceleyen Fındıkoğlu, aynı zamanda çalışmasını gözlemlerine ve anket uygulamasına dayandırmıştır. Fındıkoğlu, Doğu bölgesinin sanayileşme politikasından nasibini alamamış olmasına rağmen Erzurum’un şehirleşme açısından gelişimini sürdürdüğünü ve ticari – sınai işyerlerinin var olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’yle doğru orantılı bir şekilde Erzurum’da da gecekondu yapımının 1945 – 1950 arasında çok seyrek, 1950’den sonra ise hızlı bir şekilde artış gösterdiğini belirtmektedir. Fındıkoğlu’na göre gecekondu olgusunun tarihe karışabilmesi için “devlet-baba” ile belediyelerin önemli adımlar atması, bu kapsamda sosyal mesken politikalarının uygulanması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Şehirleşme süreçleri üzerine çalışmalarıyla, “tampon kurumlar” ve “saçaklanma” gibi kavramlarla Türk sosyolojisine ve sosyoloji literatürüne önemli katkılar sağlayan Mübeccel B. Kıray, “*Gecekondu*” (1970) isimli bildirisinde gecekonduları “*tarım ve nüfus değişikliklerine uymayan, sanayileşemeyen, örgütlemeyen şehirlerimize yayılan hiç ihtisaslaşmamış az gelir getiren işlerde büyük kitlelerin barınak yerleri*” olarak tanımlamaktadır. Yavaş gelişme sonucu bu bölgelerin, alt gelir tabakalarının daimî mıntıkası haline geldiğini ve spekülasyonun yüksek olduğunu ifade eden Kıray, sağlıklı bir yerleşim için sanayi, örgüt ve artan ürün dağılımından şehre son yirmi yılda gelenlere daha büyük payların düşmesi gerektiğini savunmaktadır (Kıray, 1998, s. 27). Kıray, “*Gecekondu: Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakta Kopma ve Kentle Bütünleşememe*” (1972) isimli diğer çalışmasında ise göç sonucu gecekonduya yerleşenlerin sosyal tabakalaşma, sınıfsal mensubiyet açısından nerede konumlandıklarını ve konumlarını nasıl değiştirdiklerini ele almıştır. Kentteki üretim ve meslek ilişkilerinin biçimsiz bir şekilde olması, bu sürecin uzun soluklu olması nedeniyle gecekondu ve küçük sanatların kent yaşantısının belirgin bir parçası haline geldiğini belirten Kıray, bunun sonucunda sahte kentleşme ve sahte kentleşme terimlerini kullanmak zorunluluğu doğduğunu ve gecekondu için klasik sınıf terimlerinin hiçbirinin kullanılamayacağını savunmaktadır. Eğitim, gelir, meslek, dini ve etnik bağlantılar açısından gecekondu tabakalaşmanın belirgin bir şekilde görüldüğünü ifade eden Kıray, kentin diğer alanlarında da bu tabakalaşmanın görüldüğünü fakat etnik ve dinsel tabakalaşmanın gecekondu bölgeleri kadar açık görülmediğini belirtmektedir (Kıray, 1972, s. 569 – 572).

Birsen Gökçe, doçentlik tezi olan “*Gecekondu Gençliği: Ankara*” (1971) isimli çalışmasında, gecekondu gençliğini sosyo-ekonomik kökenlerinden, aile içi ilişkilerine kadar birçok boyutta ele almıştır. Ankara’nın 109 mahallesinden 1173 gençle yapılmış çalışmada gençlerin aileleriyle uyumu, evliliklerinde ebeveynlerin karara etkileri, arkadaşlık ilişkilerinde ailelerin düşünce ve tutumları, gençlerin sorunları gibi birçok konuyu çalışmasında ele almıştır.

Orhan Türkdöğün “*Yoksulluk Kültürü*” (1974) adlı çalışmasında, kentleşme sonucu ortaya çıkan gecekonduların, kentin kültürüyle bütünleşmesinin aksine kendine özgü bir kültür alanı oluşturduğunu ifade etmektedir. Türkdöğün, Erzurum ili gecekondularında 295 hane ile anket ve sonrasında yaptığı mülakatlarla çalışmasını oluşturmuştur. Türkdöğün kentleşmeyi, kentlerde oluşan ve büyüyen sanayinin kırsal alandaki fazla nüfusu çekmesi ve kırdaki fazla nüfusun kır tarafından itilmesi olarak ikiye ayırmaktadır. Burada birinci tip kentleşme sağlıklı iken, ikinci tip kentleşme ekonomik açıdan yoz ve sağlıksız bir kentleşmedir. Türkdöğün’a göre Erzurum’da olan kentleşme de kırsal alanın nüfus artığını itmesinden kaynaklanan bir kentleşmedir. Bu tip kentleşmeler ciddi sorunlar doğururken, yoksulluk kültürü sonucunda halkın büyük kısmı kitle haberleşme araçlarından, eğitim ve toplumsal katılma olanaklarından mahrum kalmaktadır. Bu mahrumiyet ise kent ve gecekondu farklılaşmasına neden olmaktadır. Sanayileşmenin güçsüz olduğu kentlerde gecekondu alanları yoksulluk kültürünün büyümesine

yol açmaktadır. Genel kültürün kendi “danışma çevresi” içine kapanmasıyla, gecekondu toplulukları, toplumsal dayanışma ve grup bilincini yitirmekte ve kendi “danışma grubunun” keskin sınırları içine çekilerek bütünleşmeye karşı direnç göstermektedir. Bu durum ise Türkdoğan’a göre yoksulluk kültürünün oluşumunda en önemli etkeni teşkil etmektedir. Çünkü sanayisiz kentleşme her bireyin zihinsel yapısında grubuna ait getirdiği kültürel yapıyı, hayat tarzı ve dünya görüşünü olumsuz yönde etkileyerek bireyi daha çok kendi “danışma” grubu içine itmektedir (Türkdoğan, 1974, s. 80-84).

“*Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*” (1976) isimli çalışmada İlhan Tekeli vd. 20 farklı yazıda Türkiye’deki şehirselleşme olguda kendini gösteren ikili yapıyı, şehirselleşmeyle ilgili sorunları ele almışlardır. Örgütlü-marjinal kesim, geleneksel-modern kesim ve dolmuş-otobüs gibi ayrımlarla gecekondu ve kırsal nüfus ile yüksek gelirli kentli nüfus şeklinde kendini gösteren ikili yapı bulunduğunu ifaden eden Tekeli, bu ikili yapıya rağmen kopukluk bulunmadığını ve bu ikilik arasında bir koşutluğun olmadığını ifade etmektedirler. Eşzamanlı ve eş mekânlı olan bu ikilikler, karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde bulunan bir yapının parçaları olarak ele alınmakta ve bu farklılık politik ve ekonomik kriterlere bağlı görülmektedir (Tekeli, 1976, s. 11 – 26).

Şehirselleşme ve gecekondu alanında önemli çalışmalardan biri de Kemal Karpat’ın “*Rural Migration and Urbanization*” (1976) (*Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*) isimli eseridir. Karpat, 1968 yılında, İstanbul’un kuzey tepelerindeki Nafibaba, Baltalimanı ve Celalettin Paşa yerleşimlerinde yaşayan kırsal göçmenlerin göçü ve kentlileşmenin sosyoekonomik arka planını incelemiştir. Gecekonduyu, disiplinlerarası bir yaklaşımla, karşılaştırmalı biçimde köyü ve kenti etkileyen kültürel, toplumsal, siyasal uyum ve kişilik değişimi süreci olarak ele almıştır. Çalışmasında Karpat, Latin Amerika ve Kuzey Afrika’daki gecekondu çalışmaları ekseninde İstanbul’daki gecekondu yerleşimlerini karşılaştırmış, Türkiye’de göçün tarihsel arka planını, üç yerleşim yerinin kuruluşunu, gelişmesini, yapısını, örgütlenmesini, göçmenlerin kentle bütünleşmelerini, göçmenlerin köy üzerindeki dönüştürücü etkilerini ve yerleşimdeki siyasi davranışları incelemeye çalışmıştır (Karpat, 2003: 19 – 24). Karpat’a göre gecekondu yerleşimleri ile yaşanan kırsal göç, kırsal alanın nüfus baskısını azaltmış, gecekondu köye mali yardım sağlama, kent ile köy arasında bir iletişim kanalı olarak hareket etme konumuna yerleştirmiştir (Karpat, 2003, s. 333). Karpat, gecekondu sorununda sadece imar planı, konut inşaa siyasası ve gecekonduların kentle bütünleşmesine odaklanılmaması gerektiğini, aynı zamanda düzenli bir göç ve uyumlu bir kentsel büyüme sağlamak için çözümler aranması gerektiğini ifade ederken (Karpat, 2003: 336), gecekondu üzerine bir takım sonuç önerileri de sunmaktadır.

Kemal Kartal, “*Kentleşme ve İnsan*” (1978) isimli çalışmasında, Çankırı köylerinden Ankara’ya çeşitli zamanlarda göç etmiş 399 kişi ile yapılmış araştırma üzerinden kentleşme sürecinin işleyişi, kentte yaşama sürecine bağlı olarak tutum ve davranışlarda ortaya çıkan değişimleri incelemiştir. “*Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*” (1983) adlı çalışmasında ise kentleşme, kentleşme biçimi ve kentleşme ilişkisini sosyoekonomik açıdan ele almıştır. 402 köy göçmeninin 1944-1978 yılları arası ekonomik ve sosyal açıdan kentleşmeyle ilgili bilgilerinin toplanıp yorumlanmasıyla çalışma oluşturulmuştur. Kartal, kırdan kente göçen nüfusun varlıklanmak ve kökleşmek için kaynaklarını harcadığı ve bununla doğru orantılı biçimde göçmenlerin durumlarında iyileşme gerçekleştiği sonucuna ulaşmaktadır. Bu çaba gecekondu yapımında kendini göstermekte ve göçen nüfus gecekondu alanlarını genişletmek için durmadan çalışan “gönüllüler ordusu” görünümünü oluşturmaktadır. Ancak Kartal’a göre gecekondu, kamunun sunduğu konutlardan çok daha pahalı bir konuttur ve buna rağmen kamunun ortaya koyduğu konut çözümleri gecekonduya alternatif olamayacaktır. Bunun sebebi ise Türkiye’de var olan kentleşme biçiminin gecekonduya konuttan öte varlıklanma - birikim - güvence kaynağı gibi anlamlar yüklemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle problemin çözümü için öncelikle kentleşme biçimi algısının değişmesi/değiştirilmesi gerekmektedir.

Metin Heper, “*Gecekondu Policy in Turkey: An Evaluation, With a Case Study of Rumelihisarüstü Squatter Area in Istanbul*” (1978) adlı çalışmasında gecekondu sorununu, Türkiye’deki yaklaşımlar ve politik çözüm önerileri ekseninde ele almıştır. Rumelihisarüstü örneği üzerinden kaleme aldığı çalışmada, gecekondu politikasında genel yaklaşımları ortaya koymuş, bu sorunların politik çerçevede nasıl ele alındığını ve çözüme ulaştırılmaya çalışıldığını tartışmıştır. Heper’e göre 1940’ların sonunda gelişmeye başlayan, 1950’lerde sayıları hızlı bir şekilde artan gecekondu üzerine 1967 yılına kadar kapsamlı bir yasa çıkarılmayışı, politika yapıcıların sorunun farkına varamamasından kaynaklanmıştır. Polis tedbirleri, konut arzını arttırma ve arsa spekülasyonu önleme çabalarıyla gecekonduların önlenilebileceği düşüncesi yetersiz kalmış, sonrasında ise gecekondu oy toplama amacıyla politikacılar tarafından istismar edilmiştir. Gecekondu problemiyle başa çıkmak için orta ölçekli çözüm önerileri getirilmiş olsa da çeşitli nedenlerden ötürü başarılı olunamamıştır. Heper’e göre gecekondu sorununda en önemli problemlerden biri, kamu kurumlarının bu sorunu ele almada ve çözüm getirmede gösterdikleri ilgisizliktir. Fakat Heper, mevcut dönemde (1978) yürürlükte olan gecekondu kanunuyla, kişilere devletin mali ve teknik yardımını götürmeyi mümkün kılmasını, kısa vadede uygulanabilir olarak görmekte ve çözüm için bu yasanın uygulanması ve genişletilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır (Heper, 1978, s. 55- 63: 1979, s. 60).

Tansı Şenyapılı’nın “*Gecekondu: ‘Çevre’ İşçilerin Mekânı*” (1981) isimli çalışma, 1980’lerin başında yayımlanan ve gecekondu üzerine yapılan önemli çalışmaların arasında yer almaktadır. Şenyapılı, çalışmasında (1981, s. V) gecekonduyu “*Gecekondu nüfusunun kentte girdiği ekonomik ve sosyal ilişkilerin bir türevi olarak yorumlayıp, bu boyutları kullanarak mekânsal bir çözümlemeye varmayı*” amaçlamıştır. Gecekondu kent içindeki ekonomik ve sosyal ilişki biçimi incelenen bu çalışmada Şenyapılı (1981, s. 319 – 323), ekonomik ilişkileri, üretim ortamlarına göre “merkez”, “çevre” ve “marjinal işler” olarak üç kategoriye ayırmıştır. Merkez işler, deneyimli, eğitilmiş, örgütlenmiş mavi ve beyaz yakalı işçiler tarafından gerçekleştirilirken çevre işler, az deneyimi ve eğitimi olan, yeri kolayca doldurulabilecek işçiler tarafından yapılmaktadır. Marjinal işler ise merkez ve çevre işler arasında yüzüp -gezerek, arz-talep boşluklarını dolduran işler olarak görülmektedir ve marjinal kesimin çalışma alanları merkez veya çevre işçiler tarafından doldurulduğunda bu kesimdeki işçiler başka boşluklara yönelmek zorunda kalmaktadır. Marjinal ve çevre işler, farklı düzey ve mekanlarda örgütlü, modern kesimin ekonomiye sunmadığı arzı sunmakta ve tüketim ekonomisi, merkez-çevre-marjinal işler üçlüsünün birleşimiyle karşılanmaktadır. Araştırmaya konu olan gecekondularda, merkez işlerde çalışan işçilerin çok az bir kısmı temsil edilebilmekte ve bu kesim emeğin sürekliliğinin sağlanması için verilen yan hizmetler (lojman, konut kredisi vb.) sonucunda zamanla gecekonduya ayrılmaktadır. Gecekonduların %14-%20 nüfusu marjinal işlerde, gecekondu kesiminin büyük çoğunluğu ise çevre işlerde çalışmaktadır. Gecekondu, kent içinde ucuz emek deposu ve istekli tüketici olarak ekonomik bir nitelik içinde kabul edilmiş fakat sosyo-kültürel alanın paylaşımına yaklaştırılmamıştır. Kentin ucuz emek ve tüketim pazarıyla birebir ilişki içinde olan gruplar gecekondu olgusunu desteklerken, ucuz emek ve tüketim pazarıyla ilişki içinde olmayan gruplar ise gecekonduyu itmeye çalışmıştır.

Şenyapılı’nın “*Baraka’dan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923 – 1960*” (2004) isimli eseri ise 1985 yılında yayınlanan “*Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi: 1923 – 1960*” isimli eserinin yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir. Şenyapılı çalışmasında, kent mekânında ortaya çıkan barakalaşmanın, gecekondulaşma sürecine dönüşümünü ve gecekondulaşmaların yerleşikleşmesi sürecini ele almaktadır. Ankara üzerinden ele aldığı bu süreçleri dört döneme ayıran Şenyapılı’ya göre, 1923 – 1930 döneminde, inşaatların “atık” malzemeleriyle yapılan ilk baraka örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 1930 – 1940 arası dönemde ise barakalaşma kent içinde yaygınlaşmaya başlamış ve 1940 – 1950 arası dönemde bu barakalaşma, gecekondulaşmaya doğru dönüşmüştür. 1950 – 1960 arası dönemde ise gecekondu sayıca önemli derecede artmış, ekonominin ve kentsel yapının gelişimine katkıları noktasında yerleşik bir hal almıştır. Çalışmasında bu dört dönemde de gecekonduların oluşumuna neden olan etkenleri ele alan Şenyapılı’ya göre (2004, s. 273),

gecekondu olgusu ekonomiye sağladığı olumlu ve olumsuz katkıları ile kesin bir kalkınma biçimi tanımlamıştır. Bu kalkınma biçimi içinde gecekondu nüfus, kendi başına ortaya koyduğu çözümlerle, birçok boyutta kent ile bütünleşemeyen büyük bir nüfusun barınmasından doğacak ve sistemin güvencesini sarsacak sorunların çıkmasına engel olmuştur.

Türk Sosyal Bilimler Derneği ve Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı tarafından düzenlenen “*Kentsel Bütünleşme*” (1982) isimli ortak seminerde Mübeccel Kıray, Ruşen Keleş, Emre Kongar ve birçok akademisyen seminerde konuşmacı olarak yer almış ve bu seminer kitap olarak yayınlanmıştır. Emre Kongar “*Kentsel Bütünleşme*” (1982) isimli seminerde “*Kentleşen Gecekondu ya da Gecekondulaşan Kentler*” isimli bildirisinde kentleşme ve gecekondu sorununu ele alırken kullanılan yaklaşımları ve seminerde tartışılan konuları genel bir çerçevede açıklamıştır. Kongar, kentleşme ve gecekondu üzerine yaklaşımları Uluslararası Ekonomik İlişkiler Açısından Gecekondu Sorununa Bir Yaklaşım, Gecekondu Olayına Makro Sosyolojik Bir Yaklaşım: Tampon Kurumlar ve Tampon Mekanizmalar, Gecekondu Nüfus ve İstihdam Açısından Bir Yaklaşım, Değişmenin Dinamik Gücü Olarak Gecekondu, Gecekondu Yönlendirme Çabaları şeklinde beş başlıkta ele almıştır. Aynı zamanda kentle bütünleşme sorunlarının da tartışıldığı seminerde belli tartışma konuları ve saptanan sorunları ise on üç başlıkta ele almıştır. Bunlar bütünleşme sorunu, yabancılaştırma sorunu, kültür sorunu, ailenin işlevleri, istihdam ve hareketlilik, sağlık hizmetleri sorunu, gecekondu dayanişma, gecekondu ve toplu konut projeleri, tüketim normları, gecekondu değişme, resmi örgütlenmenin yetersizliği, Yıldızevler hizmet merkezi ve model sorunlarıdır.

1986 yılında Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSTAV) tarafından organize edilen “*Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar*” konulu sempozyumda Nur Vergin’in “*Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik ve Siyasal Sonuçları*” (1986) isimli bildirisi, kente göç sonucunda, göçmenlerde meydana gelen sosyo-kültürel ve sosyo-politik değişimleri incelemesi açısından önemli bir çalışmadır. 1977 yılında İstanbul’un farklı gecekondu mahallelerinde kurulmuş olan gecekondu saha araştırması yapan Vergin’e göre (1986, s. 51-52) kente göç eden katılımcıların Türkiye’nin sosyo-politik sistemine sarsılmaz bir bağlılığı bulunmaktadır. Gelişmecilik ve kalkınmacılık ideolojisi, kent toplumunun gecekondu kesiminde de kabullenilmiş ve gelişmecilik mitosunun ve refahın bir erdem olduğu düşüncesinin kök salmasına yol açmıştır. Fakat bu düşünce beklentilerin tatmin edilememesi ve ilerleme kat edilmesine rağmen yoksunluk duygusunun artmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda kültürel konularda muhafazakâr, ekonomik alanda ise reformcu eğilimler gösteren gecekondu, eşitlik istemekte, ekonomik reformizm doğrultusunda isteklerinin dile getirilmesini talep etmektedirler. Aynı zamanda ekonomik anlamda taleplerinin karşılanacağını düşündükleri partileri desteklemektedirler.

“*Göç ve Kentsel Gelişme; Samsun Örneği*” (1988), “*Kentleşme Sürecinde Kadın ve Çalışma Yaşamı*” (1994), “*Kentle Bütünleşmenin Bir Yolu: Gecekondulaşma*” (1989) gibi çalışmaları bulunan Ercan Tatlıdil, 1989 yılında yayınlanan “*Kentleşme ve Gecekondu*” adlı çalışmasında 1950’li yıllardan sonra göç almaya başlayan Kayseri kentini incelemiştir. Tatlıdil, 1950 – 1960 yılları arası gecekondu yapan nüfus ile araştırma süreci içinde gecekondu oturan nüfusun kentle bütünleşme sürecini karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Gecekondu üzerine yaptığı çalışmada Tatlıdil, nüfusun kente göçünde ilk işinin ağırlıklı olarak hizmet ve inşaat işçiliği olduğunu fakat son işlere bakıldığında fabrika işçisi ve memur sayısının ağırlık kazandığını belirtmektedir. Benzer bir yapı 1950 – 1960 döneminde gecekondu yaptıran nüfusun meslekleri üzerinde de görülmektedir. Çalışmada gecekondu nüfusunun iş bulma yolları ise kendi çabası veya akraba/hemşeri yardımıyla olduğu ifade edilmiştir. Gecekondu nüfusunun memur ve büyük esnaf kesiminin süreç içerisinde planlı yerleşim alanlarına taşındığını ifade eden Tatlıdil (1989, s. 100-102), bunun nedenlerini taşınan evin daha konforlu oluşu, çocukların daha iyi bir sosyal çevre içinde yetişmelerinin istenmesi ve kent merkezinde yaşamak istenmesi olarak belirtmiştir. Tatlıdil, buradaki mekânsal hareketliliğin ise çalışma hayatındaki sosyal hareketlilik ile doğru orantılı olarak gelişme gösterdiğini ifade etmektedir.

Aile Araştırma Kurumu tarafından yaptırılan, Birsen Gökçe, Feride Acar, Ayşe Ayata, Aytül Kasapoğlu, İnan Özer ve Hamza Uygun'un hazırladığı “*Gecekondu Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü*” (1993) isimli çalışma, kapsam ve örneklem büyüklüğüyle bu dönemde yapılan önemli çalışmalardan biri olarak görülmektedir. 1992 yılında 74 il ve nüfusu 100.000 üzeri olan 5 yerleşim yeri araştırmanın kapsamı olarak belirlenmiştir. 79 yerleşim yerinden 17'sinde gecekondu ailelerine rastlanmayan araştırmada Gökçe ve diğerleri (1993, s. 33 – 36), 5004 hane ve 5181 gecekondu aileli araştırmasını tamamlamıştır. Araştırma sonucunda 1,585,455 gecekondu tespit eden Gökçe vd., bu gecekondu ailelerinin %70,36'sının İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Konya ve Mersin'de bulunduğu saptamıştır. Araştırmada (Gökçe vd., 1993, s. 340 – 352) Gecekondu aile yapısı, kentleşme ve kent yaşamı, bireylerarası ilişkiler ve cinsiyet rolleri, geleneksel ve modern dayanışma gibi birçok alan ele alınmıştır. Gecekondu nüfusunun, gecekondu hayatı içinde sorunlarını geleneksellikten çağdaşlığa dönüştürecek mekanizmalar aracılığıyla çözüme katkı sağlamak amacıyla yapılan çalışma sonucu Gökçe ve diğerlerine (1993, s. 343- 353) göre gecekondu nüfusunun kentli olduğu görülmektedir. Ekonomik bütünleşme, kentsel üretime katılım, tüketim alanları ve tarzının değişmesi bu nüfusun ekonomik anlamda kentle bütünleştiğini göstermektedir. Aynı zamanda kırsal ile ilişkiler zayıflamakta, akraba ve hemşeri ilişkisi korunmaktadır. Bu göstergeler gecekondu ailelerinin bir alt kültür oluşturduğunu ve özgün bir sınıfsal konumda bulunduğunu göstermektedir. Araştırmada gecekondu ailelerinde iki tür problem gözlenmiştir. Bunların ilki ekonomik problemlerdir ve bu problem konusunda ileriye dönük umutlu görüntü çizilmektedir. İkinci problem ise ailelerde modernleşme görülmesine rağmen kentleşmeyle doğru orantılı gelişim gözlenmemesidir. Bunun için Gökçe vd. (1993, s. 359) gecekondu nüfusunun, kent yaşamıyla bütünleşmiş ve geleneksel dayanışma türlerini yoğun bir şekilde sürdürüyor olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle modernleşme açısından, geleneksel dayanışma bağından kopmaya çalışmadan, modern örgütlere geçmeyi ve modern dayanışmayı zorlamak yerine geleneksel dayanışma ağı içerisinde eşitlikçi, katılımcı ve özgür yapıların oluşmasına olanak sağlanması için çaba gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Konut araştırmaları başlığı altında “*Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*” (1996) isimli çalışmayı kaleme alan Sencer Ayata ve Ayşe Güneş-Ayata çalışmalarında Ankara konut alanlarını toplumsal ilişkiler, yaşam biçimleri ve kültürel özellikleri açısından incelemiştir. Ayata ve Ayata (1996, s. 5 – 6) çalışmasında iki teorik temelden hareket etmektedir. Bunlardan birincisi, Ankara'da orta ve orta üst, orta alt ve gecekondu (alt) olmak üzere üç ana yerleşim tipinin olduğunu ve bunların net çizgilerle birbirinden ayrıldığı düşüncesidir. İkincisi ise, cemaat bağlarının fiziki sınırlardan (konut alanlarından) taşarak kent yüzeyine yayıldığı ve yakın ilişkilerin komşuluk çevresiyle sınırlı kalmadığıdır. Ayata ve Ayata'ya göre (1996, s. 63 – 130), Ankara'da bulunan bu üç tip ailede eğitim, meslek, çalışma yaşamı, kadının konumu ve coğrafi köken temelli ayrışmalar bulunmaktadır. Bu üç tip ailede cinsiyete dayalı iş bölümünde alt gelir gruplarında geleneksel iş bölümü, orta alt ve yeni orta kesimde paylaşımcı, orta – üst kesimde ise kadının yetki ve görevlerinin arttığı, kent ortamına yeniden kurgulanmış ve tanımlanmış cinsiyet rolleri görülmektedir. Orta ve orta üst kesimde diğer kesimlere nazaran çalışan kadın oranının daha fazla olduğunu ve çalışan kadının kent, komşuluk ve konut çevresinde daha yoğun ilişkilere girdiğini ifade etmektedirler. Bunların yanı sıra özellikle apartmanlarda sosyal sınıf temelli bir ayrışmanın varlığını ve bu ayrışmanın etnik veya dini ayrışmadan daha baskın olduğunu belirtmektedirler. Sonuç olarak Ayata ve Ayata'ya göre (1996, s. 132 – 136), en sıkı cemaat ilişkileri gecekondu ailelerinde hemşeri ve mezhep bağlarıyla oluşmakta, kent merkezine yakın orta sınıfta ise komşuluk ilişkileri zayıflamaktadır. Komşuluk ilişkileri, ev hanımları ile emekli aileler ve dullar için daha fazla önem kazanmaktadır. Kentte birincil ilişkiler, cemaat yaşantısı ve toplumsal örüntüler canlılığını sürdürmektedir.

Ayşe Ayata, “*Gecekondu Ailelerinde Kimlik Sorunu Dayanışma Örüntüleri ve Hemşerilik*” (1991) isimli çalışmasında Ankara'da yaşayan Erzurumlu göçmen nüfusun hemşerilik ilişkilerini incelemektedir. Göç sonucunda iş ve barınak ihtiyacının karşılanması (arsa bulma ve gecekondu yapımı), akraba ve hemşerilerle kurulan ilişkiler sonucu olduğunu belirten Ayata,

gecekondu mahallesi içine “yabancıyı sokmama” prensibine bağlı bir tekelleşme olduğunu ifade etmektedir. Göçmen nüfus için hemşerilik, dayanışma ağı olduğu kadar, kişinin kendisinin ve ailesinin güvencesine ilişkin bir örüntü olarak değerlendirilmektedir. Ayata’ya göre göç edenlerin hem şehir hayatı ve şehirliyle hem de başka şehirlerden göç edenlerle arasında uyum problemi ortaya çıkmakta ve hemşerilik, bu duruma uyum süreci içinde ilişkileri düzenleyen ve kent kültürüne adaptasyonu sağlayan bir tasnif aracı haline gelmektedir. Bu sürecin içinde “biz” ve “onlar” düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Erzurumlu göçmenlere göre “biz” olma durumu ve yakınlık derecesi aynı köyden, farklı köyden, Erzurum’dan ve Doğu’dan olanlar olarak genişlemektedir.

Gecekonduları “varoş” kavramıyla gündeme getiren Sencer Ayata, “*Varoşlar, Çatışma ve Şiddet*” (1996) isimli çalışmasında gecekonduların önceden bir konut tipi olarak düşünüldüğünü ve giderek farklı yaşam biçimini, özgün bir toplumsal yapıyı ifade eden bir kavram haline geldiğini belirtmektedir. Ayata, gecekonduların/varoşların çatışma ve şiddet ekseninde tartışılmasının ardında yatan nedenleri ele almış, ayrışma nedenlerini ve ayrışmanın çatışmaya dönmesindeki etmenleri tartışmıştır. Kentlileşemeyen göçmen nüfus, kent yağması ve kentsel çatışma ve şiddet üçgeni çerçevesinde tanımlanan ve ağırlıklı olarak olumsuz bir içerik barındıran varoşlar; kentsel çevre mekânlarda nüfusun heterojenleşmesi, işgücü piyasasının istikrarsızlaşması, ahlaki çöküntü tehdidi ve kamu alanında yaşanan zayıflıklar nedeniyle kent içinde ayrışmalara sebep olmuştur. Yerel düzeyde ayrışan topluluklar ülke düzeyinde ortaya çıkan çatışmalardan olumsuz anlamda etkilenmekte ve bu mekânlarda yaşayan etnik ve dini gruplar ülke düzeyinde meydana gelen kamplaşma ve çatışma sonucu radikalleşme ve militanlaşmaktadır. Şiddete yönelik bu süreçte gençlik olgusu ise belirgin bir biçimde kendini göstermektedir. Bu düşüncelerinin sonucunda Ayata’ya (1996, s. 18-22) göre varoşlar sadece kendi içindeki topluluklara veya resmî kurumlara değil, aynı zamanda küreselleşme süreçlerinin zenginleştirdiği İstanbul’a da kafa tutmaktadır.

Sema Erder, “*Kentsel Gerilim*” (1997) isimli çalışmasında 1990’lı yıllarda büyük kentlerde ortaya çıkan ve zaman zaman çatışmaya dönüşen toplumsal gerilimlerin kentsel eşitsizliklerden oluştuğunu, bu gerilimlerin kimi zaman “gecekondu-zabıta” kimi zaman “gecekondu gençliği-polis” arasında yaşandığını belirtmektedir. Kentte yaşanan toplumsal hareketlerin oluşumunda siyasal ve toplumsal süreçlerin yarattığı gerilimlerin bir kısmı yerel, bir kısmı ulusal bir kısmı ise küresel düzlemdeki eğilimlerin etkileşimi sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir. Çalışmasında kentsel eşitsizliklerden kaynaklanan kentsel gerilimleri araştırmayı amaçlayan Erder, Pendik ilçesinde alan araştırması yürütmüştür. Temel gerilimin kente eklenme, yerleşikleşme ve meşrulaşma talebinden ortaya çıktığını ifade eden Erder, ortak yaşamın düzenlenmesiyle ilgili sorunların “cemaatlere” bırakılan konuların artmasıyla, Doğu-Güneydoğu Anadolu’daki gönüllü göçün zorunlu göç niteliği kazanmasıyla ve göç eden birinci nesil ile çocukları arasındaki kentleşme deneyimi farklılığında kuşak çatışmasında kendini gösterdiğini ifade etmektedir. Oluşum halinde olan bu üç gerilim ekseninin ortak özelliği, kent hukuku dışında oluşan alanlarda, sorunlarını bugüne kadar ortak bir şekilde çözmeye çalışan yerel gruplar arasında, bazı sorunların çözümü için çeşitli eksenlerde kendi aralarında ayrışmanın başlamasıdır. Erder’e göre gerilimlerin bazıları enformel ilişki kanallarıyla çözüme ulaşmakta, bazıları çatışma boyutu kazandığında çözümlenmekte, bazıları ise açık bir şekilde ifade edilmeden “yerel” grupların içlerine kapanması sonucunu doğurmaktadır.

Erder, “*İstanbul’a bir Kent Kondu: Ümraniye*” (1996) isimli diğer çalışmasında ise eski bir köy olan Ümraniye’nin kentsel yerleşmeye dönüşme sürecini, bu süreçte yer alan grupları, burada oluşan ilişki ağlarını, ortak yaşamın niteliklerini ve bunların söz konusu alanda yaşayanlar üzerindeki etkilerini alan araştırmasıyla incelemiştir. Her biri farklı dönem ve koşullarda oluşan üç mahalle üzerinden göç, yerleşme, yeni tabakalaşma sisteminin dinamikleri ve devingenlik ilişkilerinin dinamiklerini analiz etmeye çalışan Erder, bu çerçevede kent topraklarının üretilme biçimini, oluşturduğu ilişki ağlarını ve kurulan yeni ortak yaşamın

niteliklerini incelemiştir. Erder'e göre, kentteki tabakalaşmayı açıklamada gecekondulu-gecekondulu olamayan ayrımı yetersiz kalmakta, gecekondulu nüfusu "düşük statü grubu" özelliği gösterse de kendi aralarında da katmanlar bulunmaktadır. Gecekondulaşmanın ticarileştiği ortamda, gecekondulaşma bazı gruplara devingenlik imkânı yaratmakta ve bu nedenle gecekondular, homojen grupların yoğunlaştığı alanlar olmaktan çıkmaktadır.

Tahire Erman, kent ve gecekondulu literatürüne önemli katkı sağlamış ve bu alanda önemli çalışmalar yürütmüştür. Erman "*Becoming "Urban" or Remaining "Rural": The Views of Turkish Rural-to-Urban Migrants on the "Integration" Question*" (1998) isimli çalışmasında kırdan kente göç eden nüfusun kente entegrasyonunu ele almaya çalışmıştır. Ankara Çukurca ve Bağcılar mahallesinde yaptığı araştırma bulgularını kullanan Erman, Katılımcı gözlemlerde bulunmuş, resmi ve gayri resmi mülakatlar yapmıştır. Araştırma için beş aydan fazla Çukurca'da gecekonduda yaşayan Erman (1998, s. 543 – 544), araştırmasını nitel analizine dayandırmıştır. Erman, Kırdan kente göç edenlerin "kentli" mi olduğunu ya da "kırsal" mı kaldığını ve bu durumun neyi ifade ettiği sorusunu çalışmasının temel amacı olarak belirtmiştir. Tahire Erman, kırdan kente göçenlerin kentsel oluşu veya kırsal kalışı durumunu etkileyen faktörleri cinsiyet, yaş, şehirdeki ikamet süresi, etnik- mezhepsel aidiyet, ekonomik durum, yüksek öğrenim görme, gecekondulu- apartmanda yaşama, ev dışında çalışmak veya ev hanımı olmak, muhafazakâr veya liberal duruş olarak ifade etmiştir. Erman'a göre (1998, s. 558 – 559) bu etkenler başlı başına bir sonuç ortaya koyamamakta ve sürece dahil olan bu faktörlerin birbiriyle etkileşime girmesi sonuçları karmaşık bir biçimde şekillendirmektedir. Bu düşüncesini ifade eden Tahire Erman, aynı zamanda bu faktörler üzerine araştırma sonucuna göre genel saptamalarda bulunmuştur. Erman (1998, s. 556 – 558), kırdan kente göçenlerin bir kısmının "gerçek şehirli" olduğu iddiasıyla kırsal olan bağını reddettiğini, bir kısmının gecekondulu alanı dışındaki geniş, kent toplumuna ilgisi olduğunu ve büyük çoğunluğunun eski ve yeni arasında denge sağlamak için mücadele ettiğini ifade etmektedir. Bu mücadeleyi ise kırsal olan bağını koruyup, hemşeri ve akraba ilişkilerini sürdürürken, kent yaşamı için de değişikliklere açık olmak ve değişikliklerde bulunmak olarak belirlemektedir. Göçmenler kendi kırsal kimliklerini tanımlamada; kırdan kente geçen topluluğun bireyler üzerinde uyguladığı sosyal kontrol, yerleşik kentlilerle yaşanan asimetric ilişki, bu iki grup arasındaki ekonomik ve sosyal uzaklık ve gecekonduda yaşamalarını gerekçe olarak göstermişlerdir. Bununla birlikte Erman'a göre a) pratik gerçeklik ve ideolojik yapılar açısından bir tutarsızlık halinde kentli seçkinler tarafından aşağı sınıf olarak görülmeleri ve dışlanmaları, b) sosyal ve ekonomik güvensizlik halinde eski çevrelerin (kırsal topluluğun) yardımına ihtiyaç duymaları, c) şehirdeki fırsat ve hizmetlerden yararlanmak için ekonomik, sosyal ve politik kaynaklara sahip olmamaları bu kırsal kimliğin güçlenmesine sebep olmaktadır. Kimliğin güçlenmesine neden olan bu unsurlar nedeniyle kurulu kentsel toplum içinde yeni bir toplum oluşmuştur. Ekonomik anlamda göçmenlerin durumu önceki süreçlere göre iyileşse de ikinci nesil göçmenler sadece yoksulluktan değil aynı zamanda göreceli yoksulluktan da mustarıdır ve şehirdeki dezavantajlı konumlarını daha derinden hissetmektedirler. Sonuç olarak Erman'a göre "kırsal-kent olma" durumuna atfedilen anlamların çeşitleneceği barizdir. Kırsal göçmenler, ekonomik olarak sömürdüklerini, sosyal olarak dışlandıklarını hissettikleri ve gecekondulu alanlarında yaşadıkları sürece "kırsal" ve "kentsel" durum ortadan kalkmayacaktır. "Kırsal olmak", ekonomik ve sosyal açıdan kentsel topluma asimetric olarak yerleştikleri sürece göçmenlerin kendilerini, "zengin", "ayrıcalıklı", "güçlü" ve "lüks hayat yaşayan" kentli seçkinlere karşı konumlandırmanın bir yolu olarak var olacaktır.

Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu'nun "*Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*" (2001) isimli çalışması, 1980 sonrası dönemde kent yoksullarının varlıklarını sürdürme biçimleri ve varlıklarını sürdürebilmek için geliştirdikleri stratejileri anlatmaktadır. Sultanbeyli örneğinde gecekondulu- "varoş" yoksullarının ele alındığı bu çalışmada, Türkiye kentlerindeki yoksulluğun homojenlikten uzak ve kendi içinde ayrışma potansiyeli olduğu iddia edilmektedir. Işık ve Pınarcıoğlu'na göre, kent içi yoksullar umutsuz ve "dönüştürme kapasitesinden" büyük ölçüde yoksun bir kesim iken varoş yoksulları çoğunlukla

pasif bir seyirci kalma niyetinde olmayan, kendisine sunulan seçenekleri reddedip yeni seçenekler yaratma peşinde olan bir kesimdir. Bu kesim kaderine razı olmak yerine, kent içinde tutunmak ve yükselmek için sıkıntılara katlanabilen ve bir savaşa girmeyi göze alan bir kesimdir. “Nöbetleşe yoksulluk”tan kasıt ise, her türlü yerel kaynaktan beslenen ilişki ağları sayesinde kent yoksullarının yaşama stratejileri oluşturmaları ve bu stratejilerin kendilerinden sonra gelenlerin üzerinden yürütülmesi, yoksulluğun onlara devredilmesidir. Nöbetleşe yoksulluk içindeki eşitsizlikler sistemini konut ve işgücü piyasası üzerinden inceleyen Işık ve Pınarcıoğlu’na göre, yoksulluk stratejilerinin temelini oluşturan dönüştürme kapasitesinin, refah arttırma stratejileri içinde yer almaktadır. Dönüştürme kapasitesi, enformel ve formelin, yasal olanla yasal olmayanın iç içe girdiği gri bir alanda cemaat ilişkileri yoluyla ortaya çıkmaktadır. Varoş yoksullarının dışında, orta sınıfların bir bölümü de gri alandan beslenen dönüştürme kapasitesinin yarattığı yeni zenginlikten nasibini almış fakat kendini üretemeyen ve formel alanda yer almayı sürdüren orta sınıf kesimleri ise bu dönemin kaybedenleri olmuştur. Sonuç olarak Işık ve Pınarcıoğlu’na (2002) göre, alttakilerin umudu, kendi yoksulluklarını devredebilecekleri yeni kesimler, işgal edilecek arsalar bulmak ve bunları yeni gelenlere açmak olmaktadır. Ancak Sultanbeyli ve İstanbul’da göçün azalması ve işgal edilecek arsaların tükenmesiyle, bir regülasyon tarzı olarak nöbetleşe yoksulluğun bitişi ve kendi içinde hiçbir düzenleyici kuralı olmayan sınıf altı bir kitlenin ortaya çıkma ihtimali görülmektedir.

Sonuç

Ortaya çıkışından günümüzde aldığı yeni biçimlere kadar kentler, sürekli olarak değişimin merkezinde yer almışlardır. Bireysel ve toplumsal yaşamın gelişmesindeki etkinliği ve merkezi konumu nedeniyle kentler (Karakaş, 2003, s.16), sosyal bilimciler tarafından büyük bir ilgi odağı haline gelmiş ve inceleme konuları arasında önemli bir yer edinmiştir. Türkiye’de, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet’ten günümüze kadar geçen süreçte kent üzerine çalışmalar yapılmış ve kent, sosyolojinin en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. Cumhuriyet döneminde sanayi kentlerinin oluşumu, köyden kente göçün artması neticesinde ortaya çıkan konut sorunu ve bu soruna bir çözüm olarak beliren gecekondu olgusu, kent sosyolojisi içinde önemli bir inceleme başlığı olmuştur.

Türkiye’de kent araştırmaları, sanayileşme sürecinin yaşandığı ve gecekondulaşmanın yoğun olarak görüldüğü Karabük, Ereğli, Zonguldak, İstanbul, İzmir, Ankara, Erzurum gibi şehirlerde yürütülmüştür. Bu alandaki sosyolojik çalışmalar, kentleşme sürecinde ortaya çıkan değişimleri incelemiştir. Yaman ve Akyurt’a (2012, s. 187) göre gecekonduya yönelik iki farklı bakış açısından bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, 1930’ların başlarından itibaren modernist meşruiyet çerçevesi içinde hareket eden Cumhuriyetçi elitlerin planlamacı yaklaşımı ve sonrasında yansımaları olan “elitist” bakıştır. Bu yaklaşımda kırsal kalkınma da kentleşme de bir tür modernleşme anlamına gelir ve gecekondu ara kategori olarak arada kalmaktadır. Gecekondu hayatı kırsal hayattan kopmuş ve kent hayatıyla bütünleşmemiştir. Seçkin bakışa göre gecekondu yüzünden şehirler bozulmuştur ve gecekondu ya planlı kentleşme kapsamına dahil edilmeli ya da gecekondu halkı tersine göç ettirilmelidir. İkinci bakışa göre ise gecekondu toplumsal bir ihtiyaca çözüm olarak ortaya çıkmış, devletin sağlayamadığı konut ihtiyacını kendi başlarına çözerek başarı kazanmışlardır.

Türkiye’de gecekondu olgusu üzerine Tahire Erman’ın “*Gecekondu Çalışmalarında “Öteki” Olarak Gecekondu Kurguları*”(2004) isimli çalışması, gecekondu çalışmalarının kuramsal anlayışını, kurgusal yapısını ve bu yapının etkisini ifade etme noktasında önem taşımaktadır. Erman, gecekondu kurgusunu dört farklı döneme göre sınıflandırmıştır. Buna göre 1950 ve 60’lı yıllar “*köylü öteki*” olarak gecekondu modernleşme kuramının hâkim olduğu döneme paralel olarak henüz köylü kültüründen ve ilişkilerinden kurtulamamış, kentli-modern değer ve yaşam tarzını benimseyememiş kişidir. Gecekondu bu dönemde ne köylü ne de kentli bir kişi olarak görülmektedir. 70’li yıllar ise gecekondu “*sömürülen/dezavantajlı öteki*”dir. Gecekondu kurgulamasındaki farklılıklar ile gecekondu, sorunların kaynağı

olmaktan çıkıp, şartların mağduru olarak görülmeye başlanmıştır. Kapitalist sistemin getirdiği dengesiz gelişme ve çarpıklıklar sonucunda oluşan konumundan dolayı gecekondulu artık, kentle bütünleşemeyen, kentin imkânlarından faydalanamayan kişi olarak görülmüştür. Yapısal şartlar, devletin politikaları veya yeterli politika üretememesi nedeniyle gecekondulu, kentle bütünleşme arzusunda olmasına rağmen bu olanağa sahip değildir. 1980’li ve 90’lı yıllarda ise etnik, mezhepsel ve cinsiyete göre farklılaşmasının yanı sıra gecekondulu, “*haksız kazanç sahibi*” ve “*kent yoksulu*” olarak anılmıştır. 2000’li yıllarda ise gecekondulu “*sakıncalı öteki olarak varoşlu*” ve “*özne olarak gecekondulu*” şeklinde görülmüştür.

Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra yaşanan şehirleşme süreci, kırdan kente doğru yaşanan göçler ve bu şehirleşme sürecinin sonucu olarak ortaya çıkan gecekondulu olgusu, kent çalışmalarına olan ilginin artmasında önemli rol oynamıştır. 1950’lerle birlikte gecekondulu, kent sosyolojisi içinde en fazla çalışma yapılan konulardan biri olmuştur. Gecekondular, Türkiye’nin çok partili yaşama geçiş sürecine, dolayısıyla DP iktidarına rastlamış ve bu dönemde önemsenmemiş, politik kaygılarla görmezden gelinmiştir. 1950’li ve 1960’lı dönemlerde ortaya konulan çalışmaların geneli gecekondulu olgusunun tanımlanması ve sorunun tespiti, gecekonduların genel görünümü, gecekondulu ailesi ve gecekondulu sorununa getirilebilecek çözüm önerilerini içermektedir. Bu dönemde yapılan çalışmalarda gecekondulu ve gecekondulu kalıcı olarak değerlendirilmekten çok, geçici ve geçiş sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Gecekondulu tanımlanırken köyle bağı devam eden fakat köylülükten kısmen çıkmış, köylülükten çıkmış olmasına rağmen kentlileşmemiş olarak tanımlanmıştır. Gecekondulu da kendisini gelir, imkânlar ve konfor açısından köyden iyi bir durumda fakat kentlilerden daha düşük konumda olarak görmekte ve tanımlamaktadır. 1960’lı yıllarda da gecekonduların sayısı artış göstermiş, bu dönemde gecekonduların ucuz iş gücü ve tüketici olarak ortaya koyduğu katkılar, gecekondulu üzerine önemli, güçlü kanunların yapılamayışı gibi nedenlerle gecekondular üzerine etkili önlemler alınmamıştır. 1950 ve 1960’lı dönemlerde çalışmaların gecekonduların hukuki, teknik ve yapısal durumu, konut inşaa politikaları, kentle bütünleşme/uyum, gecekondunun oluşum nedenleri, aile yapısı, gecekondunun köylülük-kentlilik durumu ve gecekondulu üzerine çözüm önerilerini içermektedir. Aynı zamanda 1960 sonrası dönemde sanayileşme ekseninde, sanayileşme-işgücü, barınma problemleri, toplu konut sorunu, sanayileşmenin kent hayatı üzerine etkileri de çalışma konuları arasında kendisine yer edinmiştir. 1970-1980 arası dönemde çalışma konularında çeşitlilik artmış, gecekondulu ailesi ve gençliğinin yaşamı, kente uyum sorunu, adaptasyon süreci, kentlileşme durumu, sosyal tabakalaşma ve sınıf, yoksulluk gibi sorunlar çerçevesinde araştırmalar devam etmiştir. Konuların çeşitlenmesinin yanı sıra kent ve gecekondulu çalışmaları sosyoloji, tarih, psikoloji ve antropoloji gibi birçok alanda inceleme konusu olmuştur.

1980-2000 yılları arasında Türkiye’de kent ve gecekondulu çalışmalarının konularını etkileyen birçok etken bulunmaktadır. Ancak 1984 yılında çıkarılan af kanunu gecekondulu çalışmalarının seyri üzerinde büyük önem taşımaktadır. 1984 yılında çıkarılan af yasası, önceki dönem af yasaları gibi sadece gecekonduları yasallaştırmakla kalmamış, aynı zamanda dört kata kadar imar hakkı tanımıştır. “Kat çıkmaya” izin verilmesi sonucunda gecekondular tek katlı yapılardan çok katlı yapılara dönüşmüş, apartmanlaşmaya başlamış ve gecekondularda kiracılık artmıştır. Bu durum gecekondulu sahibine kent rantından pay alma imkânı sağlamıştır. Şenyapılı’ya göre “esnek” ve özel bir konut türü olan gecekondulu bitmiş ve apartmanlaşmaya başlamıştır. Gecekondulu olgusu bitmesine rağmen gecekondulu sorunu içerik ve biçim değiştirerek sürmektedir. Bu sorun kentsel mekânda bir rant kapışmasına dönmüş ve bu kapışma ekonomik mekânda yarattığı sorunların yanı sıra sosyal mekânda da gruplaşmalara, gerginliklere, olumsuz bir sosyal topografyanın yaratılmasına ve kentsel mekânın plan dışı, istenmeyen gelişmelere açılmasına neden olmuştur (Şenyapılı, 1998, s. 316). Kentsel yaşamda meydana gelen rant sağlama çabası “arazi mafyaları” gibi problemleri meydana getirmiştir. Bu dönemde kat çıkma yasasıyla gecekondularda ortaya çıkan apartmanlaşma durumu, gecekondulularla birlikte bölgenin içinde yaşayan kesimlerin ekonomik anlamda sınıf atlamasına imkân sağlamıştır. Boş arazilere apartman-gecekondulu yapımları ve var olan gecekondularda kat çıkma durumu

kiracılıkla birlikte konut satışı üzerinden zenginleşmeyi sağlamış, bu durum da gecekonducularda yoksulluk ve yoksulluğun devingenliği sorununu gündeme getirmiştir. Gecekondu bölgelerinde yoksulluğun “nöbetleşe devredildiği” ve gecekondu yoksulluğunda gecekonducuların ticarileşmesinin devingenlik fırsatı sağladığı savunulmuştur. Bu dönemde yapılan çalışmalarda görülen diğer farklılık, 1950-1970 yılları arasında gecekonducuların homojen yapıda olduğu düşüncesinin 1980-2000 döneminde geçerli olmadığı savunulmasıdır. Aynı zamanda 1990’lı yılların ortalarında yaşanan “1 Mayıs olayları” ve benzeri siyasal gerilimler sonucunda gecekondu “varoş” kavramı ekseninde tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde etnik, mezhepsel boyutlar ön plana çıkmıştır. 1990 sonrası dönemde gecekondu çalışmaları “varoş”larda ortaya çıkan gerilimleri konu edinmiş ve çalışmaların birçoğunda bu gerilimlerin nedeni etnik ve mezhepsel farklılıklar, zorunlu göç politikası, kentte doğmuş gecekonduculu yeni kuşakların talep/beklentileri olduğu savunulmuştur. Bu dönemde gecekonducular ağırlıklı olarak suç ve şiddet bağlamında ele alınmıştır. Öte yandan 1980-2000 dönemi arasında gecekondu çalışmalarında “kadın” konusu da ağırlıklı olarak çalışılmaya başlanmıştır. Kent göçmenlerinin/gecekonduculu kadınların kentte sosyal yaşamı, işgücüne katılımı, formel/enformel sektörde durumu, kentleşme süreç ve deneyimleri incelenmiştir. Gecekonduculu kadının çalışma ve eğitim hayatı bu dönemin popüler konularından biri olmuştur.

1980-2000 yılları arası üniversite ve akademisyen sayısında yaşanan artış, Toplu Konut İdaresi, Devlet Planlama Teşkilatı gibi devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının kent ve gecekondu üzerine araştırmalar yürütmesi kent sosyolojisi çalışmalarında artış ve çeşitlenmeyi beraberinde getirmiştir. Çalışmalarda yaşanan artış ve çeşitlilik, gecekondu üzerine yapılan çalışmalarda da kendisini göstermiştir. 1980’lere kadar Türkiye’de kent sosyolojisi çalışmaları içinde kentleşme, kentleşme, sanayileşme, toplumsal değişim, gecekondu yapısı, gecekondu ailesi, gecekonducuların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik incelemeleri, gecekonduculu ve nedenleri, gecekonducuların doğuş ve gelişme süreçleri gibi çeşitli konular sosyologlar tarafından ele alınmıştır. Türkiye’de gecekondu çalışmaları alanında sosyoloji literatürüne katkıda bulunan Ekrem Zamil, İbrahim Yasa, Ayda Yörük, Turan Yörük, Cevat Geray, Z. Fahri Fındıkoğlu, Mübeccel B. Kıray, Birsen Gökçe, Orhan Türkdöğ, İlhan Tekeli, Kemal Karpat, Kemal Kartal, Metin Heper, Cavit Orhan Tütengil, Fehmi Yavuz, Ruşen Keleş, Amiran Kurtkan Bilgiseven gibi birçok isim sayılabilmektedir.

1980-2000 yılları arasında saha çalışmalarının ağırlıklı olarak yapıldığı bu alanda konularda da çeşitlenmeler gözlenmiştir. Bu dönemde önceki dönem kent ve gecekondu çalışmalarına göre ekonomi, siyaset, kültür eksenli çalışmalar yürütülmüştür. Komşuluk kültürü, apartman hayatı, kent-köy ilişkisi ve farklılaşması, yoksulluk, boş zaman, tüketim, dayanışma, akrabalık ve hemşerilik bağları, gecekondu ailesi ve kadın, tabakalaşma, siyasal katılım ve kentsel bütünleşme gibi birçok konu 1980-2000 arası dönemde ele alınmıştır. 1990 sonrasında ise terör nedeniyle yaşanan zorunlu göç, şiddet ve suç konulu çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Sencer Ayata, Ayşe Güneş-Ayata, Feride Acar, Aytül Kasapoğlu, Ayşe Öncü, Nur Vergin, Tahire Erman, Sema Erder, Mahmut Atay, Bahattin Akşit, Murat Güvenç, Sema Köksal, Ferhunde Özbay, İhsan Sezal gibi birçok isim gecekondu literatürüne katkı sağlamış isimlerdir.

Sonuç olarak, Türkiye’de Gecekondu çalışmaları büyük çoğunlukta gözlem, anket ve mülakat ile saha verilerine dayandırılmıştır. 1980 öncesi dönemde gecekonducular, imar planı, konut inşaa politikaları, sanayileşme ve bütünleşme vb. konular ekseninde ele alınmış ve gecekonducuların homojen bir yapı içinde olduğu savunulmuştur. 1980 sonrası dönemde ise gecekondu üzerine çalışma konuları çeşitlilik göstermekle birlikte, gecekonduculu bakış da değişmiştir. Özellikle 1990’ların sonlarına doğru gecekonduculu yaşam mekânı, varoşlar olarak nitelendirilmiştir. 1980 sonrası çalışmalarda gecekonducuların homojenlikten uzak olduğu sonucuna da varılmaktadır. Gecekondu çalışmalarında Samsun, Erzurum, Karabük, Kayseri, Bursa, İzmir gibi farklı iller araştırma konusu olarak ele alınmış olsa da bu alandaki çalışmaların çok büyük bir kısmı İstanbul ve Ankara’da gerçekleştirilmiştir. Diğer büyükşehirler üzerine

gecekondu araştırmaları kısıtlı sayıda kalmıştır. Gecekondu alışmaları genellikle sanayileşmenin oluştuğu bölgelerde yürütülmüş ve Türkiye'nin kk şehirlerindeki durum üzerine çalışma neredeyse yok denecek kadar sınırlı kalmıştır. Türkiye genelinde gecekonduların çerçevesini çizebilecek sınırlı sayıda olan çalışmalar ise Toplu Konut İdaresi, Aile Araştırma Kurumu ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi devlet kurumları tarafından yrtlmştir.

Son tahlilde, 1950'lerde ortaya çıkmaya başlayan gecekondu üzerine yapılmış sosyolojik çalışmalara odaklanan bu çalışma göstermektedir ki; Türkiye'de gecekondu araştırmalarının genel nitelikleri, dönem, süreç ve değişkenlere bağlı olarak farklılaşmıştır. Bu tespiti, araştırmaların yapılma biçimi, çalışmaların içerikleri, ortaya koydukları genel sonuç ve değerlendirmelerden ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Akyurt, M. A., ve Yaman, . M. (2012). Türkiye'de kent sosyolojisi alışmaları. K. Alver (Ed.) *Kent Sosyolojisi İçinde* (ss. 179 – 205), Ankara: Hece Yayınları.
- Arlı, A. (2005). Cumhuriyet döneminde Türkiye'de şehirleşme ve gecekondu araştırmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (6), 283-352.
- Ayata, A. (1991). Gecekonduarda Kimlik sorunu dayanışma örüntüleri ve hemşerilik. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (51-52), 89 – 101.
- Ayata, S. (1996). Varoşlar, atışma ve şiddet. *Görüş Dergisi*, 6, 18 – 22.
- Ayata, S., ve Güneş-Ayata, A. (1996). *Konut, komşuluk ve kent kültürü*. T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başbakanlığı.
- Erder, S. (1997). *Kentsel gerilim: enformel ilişki ağları alan araştırması*. Ankara: Umag Yayınları.
- Erder, S. (2001). *İstanbul'a bir kent konuğu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erman, T. (1998). Becoming" urban" or remaining" rural": the views of turkish rural-to-urban migrants on the" integration" question. *International Journal Of Middle East Studies*, 30(4), 541-561.
- Erman, T. (2004). Gecekondu çalışmalarında 'öteki' olarak gecekondu kurguları. *European Journal Of Turkish Studies. Social Sciences On Contemporary Turkey*, (1). Doi: 10.4000/ejts.85
- Fındıkoğlu, Z. (1969). Erzurum şehirleşmesi ve gecekondu problemi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 26(1-4), 1-34.
- Geray, C. (1957). Ankara'da 158 gecekondu. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 12(01).
- Geray, C. (1968). Gecekondu sorununa toplu bir bakış. *Amme İdaresi Dergisi*, 2 (1). 11-28
- Gökçe, B. (1976). *Gecekondu gençliği: Ankara 1971*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Gökçe, B., Acar, F., Ayata, A., Kasapoğlu, A., zer, İ., & Uygun, H. (1993). Gecekonduarda ailelerarası geleneksel dayanışmanın ağdaş organizasyonlara dönüşümü. *Ankara: TC Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları*.
- Hart, C. W. M. (1969). *Zeytinburnu gecekondu bölgesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Heper, M. (1979). Türkiye'de gecekondu politikası üzerine bazı düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 12(4), 55-62.

- Heper, M., (1978). *Gecekondu policy in Turkey: an evaluation, with a case study of Rumelihisarüstü squatter area in Istanbul*. İstanbul: Boğaziçi University Publications.
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu, M. M. (2002). *Nöbetleşe yoksulluk: gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakaş, M. (2001). Tarihsel gelişim sürecinde kent kısıtlı tarihsellik anlayışı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 121- 132
- Karakaş, M. (2003). Modern bütünleşmeden postmodern farklılaşmaya kentte toplumsal etkileşim. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 12(2), 16-40.
- Karakaş, M. (2019). Kent, mekân ve toplum: mekân sosyolojisine giriş. M. Karakaş (Ed). *Kent, Mekân ve Toplum* içinde (ss. 15- 43), İstanbul: Tezkire Yayıncılık
- Karpat, K. H. (2003). Türkiye’de toplumsal dönüşüm. *Ankara: İmge Kitabevi*.
- Kartal, S. K. (1978). *Kentleşme ve insan*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Kartal, S. K. (1992). *Ekonomik ve sosyal yönleriyle Türkiye’de kentleşme*, Ankara: Adım Yayıncılık.
- Keleş, R. (1972). *100 Soruda Türkiye’de şehirleşme, konut ve gecekondu*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Kıray, M. (1972). Gecekondu: Az gelişmiş ülkelerde hızla topraktan kopma ve kentle bütünleşememe. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(03), 561-573. doi: 10.1501/SBFder_0000001108.
- Kıray, M. (1998). Gecekondu. *Kentleşme yazuları* içinde (ss. 19-27), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kongar, E. (1982). Kentleşen gecekondu ya da gecekondulaşan kentler sorunu. *Kentsel Bütünleşme* içinde (ss. 23-54), Ankara: Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Öğretmen, İ. (1957). *Ankara’da 158 gecekondu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Şatıroğlu, A. (2011). Türkiye’de kent araştırmalarının değişimi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 347-363.
- Şenyapılı, T. (1981). *Gecekondu çevre işçilerin mekânı*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Şenyapılı, T. (1998). Cumhuriyet’in 75. yılı, gecekonduyunun 50. yılı. *75 yılda değişen kent ve mimarlık* içinde (ss. 301-311), İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2004). “Baraka”dan gecekonduya Ankara’da kentsel mekânın dönüşümü: 1923 – 1960. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tatlıdil, E. (1989). *Kentleşme ve gecekondu*. Ege Üniv. Eğt. Fak. Yayınları: İzmir.
- Tekeli, İ., Gülöksüz, Y., Okyay, T. (1976). *Gecekondu, dolmuşlu, işportalı şehir*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Türkdoğan, O. (1974). *Yoksulluk kültürü: gecekonduların toplumsal yapısı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi
- Vergin, N. (1986). Hızlı şehirleşmenin sosyolojik ve siyasal sonuçları. *Sisav (Der.)*, *Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar*, İstanbul: Sisav Yay.
- Yasa, İ. (1966). *Ankara’da gecekondu aileleri*. Ankara: Akın Matbaası.

Yörükán, T. (1968). *Gecekondu ve gecekondu bölgelerinin sosyo-kültürel özellikleri*. Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı MGM SAD

Zadil, E. (1949). İstanbul'da mesken meseleleri ve gecekondu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2, 65-87.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı: %70
2. yazar katkı oranı: %30